

TÜRK EDEBİYATINDA NA'TLARA DAİR *

Doç. Dr. Emine YENİTERZİ*

Klasik Türk edebiyatının en belirgin ve yaygın özelliği, temelinde dinî kültüre yer vermesidir. Bu özellik kullanılan malzeme itibarıyla bütün edebî tür ve şekillere hâkim olurken; yalnızca dinî konularda kaleme alınmış binlerce manzume ve dinî konuların terennüm edildiği onlarca tür edebiyatımızda küçümsenmeyecek bir yere sahiptir.¹ Edebiyatımızdaki manzum dinî eserleri; Cenab-ı Hak'la ilgili olarak esmâ-i hüsnâ şerh ve muammaları, tevhid ve münâcâtlar; Hz. Peygamber'i konu edinenleri esmâ-i Nebî, sîre, mevlid, mirâc-nâme, mucizat-ı Nebî, gazavât-ı Nebî, hilye, ahlâku'n-Nebî, hicretü'n-Nebî, şefâat-nâme, kırk hadis, yüz hadis, bin hadis; Kur'an-ı Kerim'le ilgili olarak da tercüme, tefsir, kırk âyet, tecvid, esmâ-i suver, fâl-i Kur'an gibi türlere ayırmak mümkündür. Ayrıca peygamber ve velilere dair eserler, menâkıb-nâmeler, ahvâl-i kıyamet, akâid, fıkıh, fazilet-nâme (namaz ve oruca ilişkin), menâsikü'l-hac, Ka'be-nâme, maktel, ramazan-nâme ve iydiye gibi çeşitli türler ve dinî-tasavvufi mahiyette de nefes, nutk, devriye, şathiye gibi manzumeler dinî edebiyatın genişliği, çeşitliliği, zenginliği ve yaygınlığı konusunda yeterli fikir vermektedir.

Hemen her mısraıyla sevgiyi terennüm eden klasik edebiyatımızda Hz. Peygamber'i konu edinen türlerin çokluğu ise özellikle dikkat çeker. Hz. Peygamber'e duyulan samimî sevgi ile Peygamber Edebiyatı diyebileceğimiz kadar zengin türlerle, onun hayatının her safhası ve onunla ilgili bütün hususiyetler edebiyatımıza aksetmiştir. Hz. Peygamber'e duyulan sevgi, bağlılık ve hürmet hisleri, yalnızca klasik Türk edebiyatında değil; anonim, âşık ve halk edebiyatında, diğer yandan Tanzimat'tan günümüze kadar uzanan dönem edebiyatında da önemli yere sahiptir. İlk İslâmî Türk eseri Kutadgu Bilig'den bugüne kadar uzanan bu çizgide asırlardır Hz. Peygamber sevgisini dile getiren hacimli veya küçük binlerce manzumenin mevcudiyeti açıkça şu gerçeği ortaya koyar: Bütün dünyada hiçbir peygambere, hiçbir şahsa dair çeşitli şekil ve türlerde yüzyıllar boyunca devamlılık gösteren eserler kaleme alınmamıştır. Bu konuda Hz. Muhammed tektir, müstesnadır. Edebiyatımız da, Yüce Peygamber'le ilgili yukarıda belirtilen türlerdeki sayısız örnekleriyle son derece zengindir.

* *Türkler*, Ankara 2002, C.11, s. 762-767.

** Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Bilgi için bk. Ağâh Sırrı Levend, "Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1972, S. 371, Ankara, 1972, s. 35-80; Âmil Çelebioğlu, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul, 1998, s. 349-365.

Milletçe Hz. Peygamber'e duyulan aşk öyle bir sevgi atmosferi oluşturmuştur ki, bunun en güzel ve açık örneği iman ve kahramanlık sembolümüz olan "Mehmetçik" adında mevcuttur. Yeryüzünde peygamberinin adını millî bir sembol hâline getiren tek millet Türklerdir.

Bu sevgi halesi içinde asırlardır Hz. Peygamber'le ilgili eserler arasında en geniş ve en zengin yeri, Yüce Peygamber'in vasfına ve methine mahsus bir tür olan na'tlar alır Birkaç beyitten yüzlerce beyte kadar uzayan binlerce na't, milletimizin ona olan derin, içten, sonsuz sevgisinin göstergesi olurken; na't yazmak, okumak, dinlemek Türk dünyası için muazzam bir zevk ve anane olmuş, bestelenen na'tlar cami ve tekkelerdeki ibadetlere dâhil edilmiş, levhalara nakşolunan na'tlar ise cami, saray, konak, ev hatta dükkânlara kadar yaşanılan bütün mekânlara ulvî bir tezyinat hâlinde raptedilmiştir.

Gönül âlemlerimizi Peygamber sevgisiyle zenginleştiren na'tların edebiyatımızda yüzyıllar boyunca devam etmesi, na't geleneğinin hiçbir zaman kaybolmaması, bu sevginin daima canlı oluşu; türe verilen isimde de açıktır. Edebiyatımızda ölen kişinin ardından yazılan veya söylenen manzumelere mersiye veya ağıt denilirken, Hz. Peygamber için kaleme alınan övgülere na't adının verilmesi, Hz. Muhammed'in daima hayatla bağlantılı, gönüllerdeki muhabbetle canlı olduğu inancını aksettirir.

Diğer yandan şairlerimizi asırlar boyunca na't vadisine sevk eden başka hususların da varlığından söz etmek mümkündür. Bunlardan biri Hz. Peygamber'i övmekte Cenab-ı Hakk'a uyma arzusudur. Zira Kuran-ı Kerim'de bir çok âyette Hz. Peygamber'in ahlâkı, merhameti, her yönüyle üstün ve örnek şahsiyeti bizzat Cenab-ı Hakk'ın diliyle methedilmektedir.²

Hakka pey-revlik idüp kâ'ide-i medhünde

Eyledüm eşk-i hacâletle bu yüzden inşâd

Nâbî³

Beytinde Nâbî, bu hususu belirtirken, divan şiirinin son büyük ustası Şeyh Gâlib, Allah'a şirk koşmanın en büyük günah olduğunu hatırlatarak, şairane bir zekâyla; Hz. Peygamber'i methetmekte yüce yaratıcıya ortak olmanın suç veya isyan sayılmayacağını dile getirir:

Senin medhinde şirket eylesem Mevlâya ma'zûrum

² "Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." Enbiya, 21/107; "Sizin için Allah'ın resulünde pek güzel bir örnek vardır." Ahzab, 33/21; "Hiç şüphesiz büyük bir ahlâk üzeresin sen." Kalem, 68/4; "Andolsun size, içinizden bir peygamber geldi ki zahmet çekmeniz onu incitir ve üzer. Size çok düşkündür, müminlere çok merhametlidir, çok şefkatlidir." Tevbe, 9/129.

³ Ali Fuat Bilkan, **Nâbî Dîvânı**, İstanbul, 1997, C.I, s. 19; benzer örnekler için bk. Hasibe Mazioğlu, **Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri**, Ankara, 1987, s. 37; Hüseyin Şemsi Ergüneş, **Şemsi Dîvânı**, Der.:Muhiddin Ergüneş, Ankara, 1976, s. 41.

Bu bâbda cürm ü isyâna bakılmaz yâ Resûlallâh
Şeyh Gâlib ⁴

Diğer yandan şairlerimiz Hz. Peygamber'in en büyük mucizesi olan Kur'an-ı Kerim'i, onun şanını ilan eden bir methiye kabul ederek; Cenab-ı Hakk'ın övdüğü o yüce zatı methetmekteki yetersizliklerini itiraf ederler. Na'tların devlet büyüklerini övgü için kaleme alınan kasidelerden ayrılan bir yönü de bu özelliğidir. Kasidelerde şairler fahriyye bölümünde kendi şairlik kudretlerini överken, na'tlarda Kelamullah ile övülen bir şahsı methetmeye kimsenin gücünün yetmeyeceğini, İlâhî bir vahiy olan Kur'an-ı Kerim yanında şiirin yetersiz kaldığını, şairlik güçlerinin de Yüce Peygamber'i övmeye âciz olduğunu belirtirler:

Hazret-i Hakk olunca meddâhun
Nice medh eyleye seni Yahyâ
Şeyhülislâm Yahyâ⁵

Sen vahy-i âsumân ile itdüğini ayân
Ben kim olam ki şi'r ile şerh ü beyân kılam
Kemâl Paşazâde ⁶

On beşinci yüzyıl şairi Mehmed de, Işk-Nâme adlı eserinde Yüce Peygamber'i methetmeyi Kevser suyu elde etmek için kuyu kazmaya benzetir:

Ne haddüm var senün medhün yazam ben
Nite Kevser için kuyu kazam ben
Mehmed ⁷

Bu yüzden şairler acizlerini dile getirirken, Hz. Peygamber'i över mahiyetteki âyet ve hadis-i kudsîleri özellikle belirtirler:

Her ne haddümdür benüm kim vasfa cür'et eyleyem
Ol şehen-şâh-ı "le-amrük"-taht u "levlâk"-efseri
Cevrî ⁸

⁴ Naci Okçu, **Şeyh Gâlib, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlili ve Divânının Tenkidli Metni**, Ankara, 1993, C.II, s. 820.

⁵ Şeyhülislâm Yahyâ, **Divân-ı Yahyâ**, İstanbul, 1334, s. 67.

⁶ Mustafa Demirel, **Kemal Paşazâde, Yûsuf u Züleyha (Seçmeler)**, Ankara, 1983, s. 37; benzer örnekler için bk. Sümbülzâde Vehbî, **Divân-ı Vehbî**, Bulak, 1253, s.6; Aziz Mahmûd Hüdâyî, **Külliyât-ı Divân-ı Hazret-i Hüdâyî**, İstanbul, 1287, s. 13; Şeref Hanım, **Divân-ı Şeref Hanım**, (İstanbul) 1292, s. 18; Franz Babinger, **Fetih-nâme-i Sultan Mehmed**, İstanbul, 1955, s. 7; Faruk Kadri Timurtaş, **Süleyman Çelebi, Mevlid (Vesiletü'n-Necât)**, İstanbul, 1970, s. 25; Ali Nihad Tarlan, **Ahmet Paşa Divânı**, İstanbul, 1966, s. 10.

⁷ Sedit Yüksel, **Mehmed, Işk-Nâme, İnceleme-Metin**, Ankara, 1965, s. 69.

⁸ Hüseyin Ayan, **Cevrî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divânının Tenkidli Metni**, Erzurum, 1981, s. 64.

Cevrî'nin beytinde yer alan ve sultan-ı enbiya olan Hz. Peygamber'in tahtına benzetilen "le-amrük" âyetine müfessirler; "Habibim senin ebedî yâd-ı cemîline yemin ederim ki veya varlığın ve bekân hakkı için, hayatın hakkı için" gibi anlamlar verirler. Bu âyet Hz. Peygamber için büyük bir tazimi ifade eder. Zira dünya kurulduğundan beri Cenab-ı Hak, Hz. Muhammed'den daha şerefli birini yaratmamış ve başka hiç kimsenin varlığına yemin etmemiştir. Yine saltanat nişanı olan taca benzetilen ve "levlâk" ibaresiyle kısaltılan kudsî hadiste Cenab-ı Hak, Hz. Peygamber'e; "Sen olmasan, sen olmasan felekleri yaratmazdım." şeklinde hitap ederken, kâinatın yaratılışındaki yegâne sebebin Habib'i Yüce Peygamber olduğuna açıkça işaret eder.⁹

Şairler, her ne kadar yetersizliklerini ifade etseler de Hz. Peygamber'i övmek amacıyla na'tlar yazmaktan kendilerini alamamış, na't vadisinde şiirler söylemelerine şairane sebepler ileri sürmüşlerdir:

Bende de cür'et-i medhün o memerdendür kim
Geldi nutk itdi huzûrunda nebâtât u cemâd
Nâbî¹⁰

Nâbî, bu beytinde Hz. Peygamber'in avcunda taşların tesbihi ve ağaçların ona selâm vermesi mucizelerine işaretler; onun huzurunda taşların, bitkilerin bile dile gelmesinden cesaret alarak na't yazmaya cüret ettiğini söylemektedir. Yine Nâbî, bir başka na'tında farklı bir sebep göstererek; Cenab-ı Hakk'ın Habib'i olan Peygamber'in methini şair diliyle duymak için insanlara edebî zevk ve belâgat gibi meziyetler verdiğini belirtir:

Kim virmez idi kimseye Hak hüsn-i tabî'at
Halk itmez idi kimseyi bülegâdan

Gûş itmek eger olmasa maksûd-ı İlâhî
Evsâf-ı dil-ârânı zebân-ı şu'arâdan
Nâbî¹¹

Ancak şairleri na't yazmaya teşvik eden sebeplerin en önemlisi Yüce Peygamber'in şefaatine nail olma isteğidir. Şeref Hanım'ın;

Na'tdan gerçi ümîd-i şu'arâ
İntisâb etmedir ey şâh sana¹²

⁹ Na'tlerde iktibas edilen âyet ve hadisler için bk. Emine Yeniterzi, **Divan Şiirinde Na't**, Ankara, 1993, s. 91-161.

¹⁰ A. F. Bilkan, age, s. 25.

¹¹ A. F. Bilkan, age, s. 1138.

¹² Şeref Hanım, age, s. 17.

mısralarında gayet veciz bir dille ifade ettiği bu ümit yersiz değildir. Hz. Muhammed henüz hayatta iken “Kasîde-i Bürde” şairi Ka’b bin Zühayr (ölm. H. 26 / M. 645 ?), methiyesiyle Hz. Peygamber’in affına nail olmuş, ölümden kurtulmuştur. İslâm âleminde büyük şöhret kazanan bu na’tın hikâyesi de ilginçtir. Ka’b bin Zühayr, Mekke fethinde kardeşiyle birlikte şehirden kaçmış, daha sonra kardeşi Büceyr’i genel durumu araştırması için geri göndermiştir. Büceyr, Yüce Peygamber’in yanına gelince İslâmiyet’i kabul etmiş; bunu duyan Ka’b da kardeşini bir şiirle hicvetmiştir. Daha sonra bu davranışının kendisini tehlikeye atacağından endişelenerek kaçmaya başlayan Ka’b’ı hiçbir kabile kabul etmemiş; kardeşinin gönderdiği haberle kendisini kaçışın değil, Hz. Peygamber’in affına sığınmanın kurtaracağını anlayınca, “Bânet Su’âd...” sözleriyle başlayan bir kaside kaleme alan ve Medine’ye giden şair methiyelerini Hz. Peygamber’in huzurunda okumuş ve affedilmiştir.

Ka’b bin Zühayr, kasidesinin; “Muhakkak ki Allah’ın elçisi, Allah’ın nuruyla hak ve hidayete ulaşılan keskin bir kılıçlardan bir kılıçtır.” beytini okuyunca Yüce Peygamber fevkalâde mütehasis olmuş, “bürde” denilen çizgili Yemen hırkasını şaire hediye etmiştir. Bu sebeple Ka’b’ın methiyesi, “Kasîde-i Bürde” adıyla anılmaktadır. Henüz İslâmiyet’i sindirememiş bir kaçağın ölüm korkusuyla yazdığı bu manzume gerçekte İslâmî motiflerden ziyade cahiliye unsurları taşır. Fakat Hz. Peygamber’in huzurunda okunmuş olması ve şairinin bizzat Peygamber tarafından mükâfatlandırılması nedeniyle İslâm edebiyatlarında son derece önemi haiz bu methiye uzun süre her ilim meclisinin açılışında okunmuş, onsuz söze girilmemiştir.¹³

Ka’b bin Zühayr’in kasidesiyle hem kurtulması, hem de Hz. Peygamber’in affına ve ihsanına nail olması, şairlere na’tları vasıtasıyla şefaate ulaşma ilhamı vermiştir:

Cenâb-ı pâkünü medh eyledükde bir kasîdeyle
Çü senden oldı Ka’b İbni Zühayre bürde ihsânı

Bahâriyye diyüp itdüm ümîd-i câme-i lutfun
Bahâr-ı feyzün ilbâs eylesün bir şâh-ı uryânı

Rızâyî midhatünde pey-rev-i Ka’b-ı mübârekdür
Visâl-i menzil-i maksûda n’ola olsa erzânı

Rızâyî¹⁴

¹³ Zeki Mübârek, *el-Medâ’ihu’n-Nebeviyye Fi’l-Edebi’l-Arabî*, Mısır, 1354, s. 20-26.

¹⁴ *Nu’ût-ı Nebeviyye Mecmuası*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye Böl. Nu: 1210, yk. 29a.

Çünkü Ka'b İbni Züheyrün günehin afv itdün
Müjde-i afv ile eyle bu günehkârı da şâd
Nâbî¹⁵

Şairlerimizin talibi olduğu af ve ihsan, Hz. Peygamber'in mahşerde tecelli edecek olan şefaattir. Şefaaf ümidi bütün na'tlarda en önemli muhteva hususiyeti olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla na'tlar yalnızca Peygamber methini konu edinen şiirler olmak dışında; şefaaf istenilen "istişfâ" ve yardım dilenilen "istimdâd" türlerinin özelliklerini de gösterirler. Bu bakımdan na'tlar; Hz. İsâ'nın can bağışlayıcı nefesi gibi her derde deva bilinmiş, özellikle günahkârların yegâne dermanı olarak telakki edilmiştir:

Olur mı na't-ı mükerrrem gibi devâ hergiz
Ne na't hem-eser-i nutk-ı pâk-i İsâdur
Cezmî¹⁶

On yedinci yüzyıl şair İsmetî ise farklı bir teşbihle na'tı, cehennem korkusuna karşı Müslümanların sığınağı, adeta ateşe karşı bir muska kabul eder:

Ser-levh-i na't-ı cemâl-i Peyamberî
Kim hırz-ı cân-ı ümmet imiş havf-ı nârdan
İsmetî¹⁷

Şairlerimizi asıl gaye şefaaf talebi olmak üzere na't yazmaya sevk eden hususların bir diğeri de klasik şiirimizin büyük nispette sevgiye ve sevgiliye hasredilmesi, na'tların da sevgiyi terennüme son derece müsait bir tür olmasıdır. Her mümin bir âşık, Hz. Peygamber ise tek maşuk-ı hakikî olarak telakki edilmiş; hem Allah'ın hem de insanların sevgilisi, Habibullah ve Habib-i İbâd olan Yüce Peygamber'e na'tlar vasıtasıyla arz-ı muhabbet ve methiye hisleri ifadeye çalışılmıştır. Bu arada şairler Hz. Peygamber'i tavsif ve tasvir amacıyla divan şiirinin bütün malzemesini, söz sanatlarını kullanmaya; dolayısıyla şairlik hünerlerini göstermeye imkân bulmuşlardır. Örneğin Hz. Peygamber'in fizikî özelliklerini¹⁸ konu edinirken edebî, dinî ve tasavvufî teşbihlerden önemli ölçüde faydalanan şairleri; "Ferd-i Bî-çün u Çerâ" (niceliksiz ve niteliksiz) olan, benzeri ve zıddı bulunmayan Cenab-ı Hakk'a tevhidler yazmaktan ziyade na't vadisine sürükleyen önemli bir sebep de arz edilen özellik olmuştur.

¹⁵ A. F. Bilkan, age, s. 25.

¹⁶ **Nu'üt-ı Nebeviye Mecmuası**, yk. 6a.

¹⁷ Haluk İpekten, **İsmetî Dîvânı (Edisyon Kritik)**, Ankara, 1974, s. 28.

¹⁸ Hz. Peygamber'in na'tlerde konu edinilen bedenî özellikleri için bk. E. Yeniterzi, age, s. 207-264.

Na'tların Hz. Peygamber sevgisini konu edinen bir tür olduğuna işaret eden on beşinci yüzyıl şairi Mehmed; sahralar kâğıt, ağaçlar kalem, denizler mürekkep olsa; melekler, insanlar ve cinler kıyamete kadar gece gündüz çalışsalar Yüce Peygamber'in na'tının binde birini yazamayacaklarını, ancak ona duyulan büyük sevgiden dolayı böyle bir âdet olduğunu hatırlatır:

Velî var âdemîde işbu âdet
Kim olsa bir yire sevgü ziyâdet

Dilinde adını tekrâr ider ol
Bayıkdur sevgüsün izhâr ider ol

Mehmed¹⁹

Türk milletinin Hz. Peygamber'e beslediği bu derin sevgi ve hürmet, asırlarca Türklerin yaşadığı her alanda dile getirilirken, na'tların bu derece yaygın olmasının bir diğer sebebi de bütün İslâm edebiyatlarında ortak bir tertip hususiyetine dayanır. Hacimli veya küçük, tıptan tarihe, coğrafyadan astronomiye kadar dinî, ilmî ve edebî bütün eserlere Cenab-ı Hakk'a hamd mahiyetinde "hamdele" ve Hz. Peygamber'e salât ve selâmda bulunmak üzere "salvele" ile başlanması İslâmî bir gelenektir. Bu meyanda mensur eserlerin mukaddimelerinde "salvele" yanında bazen birkaç cümle veya birkaç beyitle, bazen de müstakil bir bölüm hâlinde Hz. Peygamber'in na'tına yer verilmiştir. Manzum eserler olan divan ve mesnevîlerde ise tevhid ve münâcâttan sonra Hz. Peygamber methinde bir na'tın mevcudiyeti vazgeçilmez bir bölümdür. Ancak bazı mürettep divanların mukaddime, tevhid, münâcât sırasına yer vermeden doğrudan na'tla başladığını da görürüz. Karamanlı Nizâmî, Tâcîzâde Cafer Çelebi, Yahyâ Bey, Nef'î, Şeyhülislâm Yahyâ, Cevrî, Fehîm-i Kadîm, Şeyh Gâlib, Esrâr Dede, Sürûrî, Hersekli Ârif Hikmet Bey ve Zîver Paşa'nın divanları bu tertipte, doğrudan na'tla başlayan eserlerdir. Bunun yanında şairler divanlarında mukaddimededen başlayarak,²⁰ hemen her bölümde ve bütün nazım şekilleriyle na'tlar kaleme almışlar; kaside, gazel, mesnevî, kıt'a, müstezad, terci-i bend, terki-i bend, musammatların her çeşidi, rubaî, tuyuğ, müfred ve mısra şeklinde yazılan na'tlar divanların her bir bölümüne serpiştirilmiştir. Bu nazım şekillerindeki na'tların bütün örneklerini Yahyâ Nazîm(ölm. 1727)'in beş divandan oluşan hacimli eserinde görmek mümkündür.²¹

¹⁹ S. Yüksel, age, s. 67.

²⁰ Necâfî, Ahmed Paşa, Sehî, Taşlıcalı Yahyâ, Fuzûlî ve Ulvî'nin divanlarındaki mukaddime bölümleri konumuz için örnek teşkil ederler.

²¹ Yahyâ Nazîm, **Dîvân-ı Belâgat-Unvân-ı Nazîm**, İstanbul, 1257, 500 s.

Divanlarda na'tlarla ilgili dikkat çeken bir diğer husus da gazeliyyât bölümünün tertibindedir. Bu bölümde gazeller kafiyeye göre sıralanırken, her harfte yazılan gazeller gelişigüzel alınmayıp, tevhid, münâcât, na't veya mev'ize yollu, ahlâkî ve tasavvufî mahiyette olanların başta yer alır. Bu sebeple birçok şair, kâfiye harfi değiştiği zaman ilk gazelin na't muhtevasında olmasına özen göstermiş, Yahyâ Nazîm ve Müştak Baba (ölm. 1833) ²² bu tertip hususiyetini gazeliyyat bölümünün tamamında; Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî, Zâtî, Fuzûlî, Rûhî-i Bağdâdî, Hayâlî, İffet-i Bursevî ve Seyyid Nigârî de bazı gazellerin başında kısmen uygulamışlardır.

On yedinci yüzyılın sonu ile on sekizinci yüzyılın başlarında karşımıza çıkan bir diğer özellik de, na'tlardan müteşekkil divanlardır. Yukarıda bahsi geçen Yahyâ Nazîm'in na'tların çoğunlukta olduğu, beş mürettep divandan oluşan hacimli eserinde bütün nazım şekillerinden toplam 297 na'tın yer aldığı görülmektedir. ²³ Yine aynı dönemin tezkiresiyle meşhur şairi Bursalı İsmâîl Belîğ(ölm. 1729)'in yedi na'tten müteşekkil Seb'a-i Seyyâre adlı müstakil bir eserinin varlığı biliniyorsa da, bu eser bugün elimizde mevcut değildir. ²⁴ Mesnevî tercümesiyle tanınan velud şair Süleyman Nahîfî(ölm. 1738-39)'nin Hilyetü'l-Envâr adlı eseri de yalnızca na'tlara ayrılmış müstakil bir eserdir. ²⁵ Aynı şekilde tekke şairlerinden Neccârzâde Rızâ(ölm. 1746)'nın beş bölümden oluşan divanının büyük kısmını, özellikle gazel tarzında yazılmış na'tlar teşkil eder. ²⁶ On sekizinci yüzyıl na't şairlerinin son temsilcisi ise Salâhî-i Uşşâkî(ölm. 1782)'dir. Salâhî'nin üç divandan müteşekkil nu'ût divanında 30 Arapça, 30 Farsça ve 141 Türkçe na't mevcuttur. ²⁷

Aynı gelenek on dokuzuncu yüzyılda Mehmed Tevfik ve Mehmed Fevzî'nin eserlerinde devam ettirilmiştir. ²⁸

Na'tlar muhteva yönünden incelendiği zaman; şairlerin Hz. Peygamber'in isim ve sıfatlarını, kâinatın efendisi, yaratılışın gayesi, Cenab-ı Hakk'ın Habib'i olduğunu, örnek ahlâkını, üstün vasıflarını, fizikî özelliklerini, mucizelerini, miracını ve diğer peygamberlerden üstünlüğünü âyet ve hadis iktibaslarıyla teyid eden ifadelerle ele aldıkları görülür. Özellikle na'tların son bölümünde günahkârlığını itiraf ederek şefaata talebinde bulunan şairler kıyamet gününün tasvirini, o çetin günde şefaata yetkisinin yalnızca Hz.

²² Kemal Yavuz, "Müştak Baba ve Na'tları", *İlmî Araştırmalar*, S. 5, İstanbul, 1997, s.259-277.

²³ Yahyâ Nazîm, age.

²⁴ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Bursalı İsmail Belîğ*, Ankara, 1985, s. 165-166.

²⁵ Süleyman Nahîfî, *Hilyetü'l-Envâr*, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Kitapları, Manzum Nu: 429.

²⁶ Rızâ, *Dîvân*, İstanbul, 1262.

²⁷ Salâhaddîn-i Uşşâkî, *Dîvân-ı Salâhî Fî-Na'ti'n-Nebî Salla'llâhu ve Sellem*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., Nu: 2650/1; Mehmet Akkuş, *Hz. Peygamber'e Na'tlar (Dîvân-ı Nu'ût-ı Salâhî)*, Ankara, 1999.

²⁸ es-Seyyid Mehmed Tevfik, *Kasâ'id-i Tevfik*, İstanbul, 1304; Mehmed Fevzî, *et-Tevessülâtü'l-Fevziyye Fî-Nu'ûti'n-Nebeviyye*, İstanbul, t.y.

Peygamber'e mahsus olduğunu, onun âlemlere rahmet olarak gönderildiğini ve Şeffü'l-Müznibîn oluşunu özellikle vurgularlar. Divan şiirindeki na'ların Peygamber'e, âline ve ashabına salât ve selâmla bitirilmesi de yaygın bir muhteva hususiyetidir.

Nat'lar dil ve üslûp yönünden incelendiği zaman, bütünüyle dinî bir tür olması hasebiyle İslâmî kültürde yer alan birçok Arapça ve Farsça kelime ve bu dillerdeki terkiplerin yer alması tabîî karşılanmalıdır. Ancak samimî bir sevginin ürünü olan, şefaata arzusunun ön plâna çıktığı ve lirizmin hâkim olduğu bu şiirlerde, şairlerin sanatkârlık gösterme iddiasına girmediği; na'ların genellikle sade bir dille kaleme alındıkları müşahede edilir. Üslupta da şairler özentili, süslü ifadelerden kaçınmışlar, içten duygularını dile getirme gayreti sergilemişlerdir. Ayrıca şairlerin esasen methiyeye yönelik bir tür olan na'tlarda; tahkiyevî üslubu değil, hitâbî tarzı kullanmayı tercih etmeleri; bir yandan lirizmi artıran bir özellik olurken, diğer yandan da Hz. Peygamber'e duyulan sevgiyi ve onun tebliğ ettiği din ve en büyük mucizesi olan Kur'an-ı Kerim'le ebediyen diri olduğuna dair inancı desteklemektedir.

Kaynağı Arap edebiyatı olan ve bu edebiyatta "medhiyye" başlığı altında yer alan na'ların asr-ı saadette yazılmaya başlandığı düşünülürse de, na't muhtevalı ilk şiirin Hz. Peygamber'in dünyaya gelişinden yedi asır önceye ait olması enteresan bir hadisedir. Âlimlerden semavî kitaplarda müjdelenen son peygamber Hz. Muhammed'in geleceğini öğrenen Es'ad Ebû Kerîb el-Himyerî, kaleme aldığı birkaç beyitlik şiirde, beklenen peygamberin Allah'ın resulü olduğuna dair inancını ve onun zamanına yetişmesi hâlinde ona büyük bir sadakatle bağlanacağını belirtmektedir. Ebû Kerîb'in asırlar önce söylediği bu küçük manzume muhafaza edilmiş, şair de Hz. Peygamber tarafından ehl-i tevhid olarak nitelenme şansına sahip olmuştur.²⁹

Türk edebiyatındaki ilk na't örneğine ise, aynı zamanda ilk İslâmî Türk eseri olan Kutadgu Bilig'(telif tarihi 1069)de rastlanmaktadır.³⁰ İlk Müslüman Türk devleti olan Karahanlılar döneminde Yusuf Has Hâcib'le başlayan na't geleneği; Edîb Ahmed Yüknekî'nin Atabetü'l-Hakâyık ve Ahmed-i Yesevî'nin Dîvân-ı Hikmet adlı eserlerinden sonra Anadolu sahası dışında; Azîm Hâce, Hâlis, Kutub, Haydar Tilbe, Mevlânâ Lutfî, Seydî Ahmed Mirzâ, Gedâî, Hâfız-ı Harezmî, Sultan Hüseyin Mirzâ Baykara ile devam ederken; Çağatay edebiyatının zirveye ulaşan şairi Ali Şîr Nevâî, divan ve mesnevîlerinin tamamı yanında mensur eserlerinde de yer verdiği birçok na'tla; na't şairi unvanına lâyık bir şahsiyet

²⁹ İbn Kesîr Ebu'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2. bs. Beyrut, 1394, C. III, s. 18; Kâmil Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, 6. bs., Ankara, 1982, C. VI, s. 45.

³⁰ Reşit Rahmeti Arat, *Kutadgu Bilig I, Metin*, 2. bs., Ankara, 1979.

olarak karşımıza çıkar.³¹ Nevâî'yi takiben Şeybânî, Ubeydullah Han (Ubeydî), Babur Şah ve oğlu Kâmrân Mirzâ na'tlar kaleme alan diğer Türk şairleridir.

Anadolu sahasında ise; Mevlânâ'nın Farsça, Yunus Emre'nin Türkçe na'tlarıyla bu tür on üçüncü asırdan itibaren; halk edebiyatı, divan edebiyatı ve Tanzimat'tan günümüze kadar uzanan son dönem edebiyatımızda tahmin edilebileceğinden çok daha fazla sayıda, binlerce örnekle karşımıza çıkar. Klasik edebiyatımızda altı asır boyunca son derece zengin ve güçlü bir şair kadrosuyla devam ettirilen na't geleneğinin yaygınlığına dair en belirgin delil; mürettep divanında na'tlara yer vermeyen şairlerin üç beş isimle sınırlı oluşudur. Bütün nazım şekilleriyle, hatta edebiyatımızda örnekleri nadiren görülen müsebba, müsemmen ve muaşşer gibi musammatlar, ayrıca her harften kâfiyeli bendlerle oluşturulan murabba ve terkib-i bend gibi tamamen orijinal şekillerde kaleme alınan na'tlar şairlerin na't yazmakta ve bu vadiye yenilik getirme gayretlerinin bir göstergesidir.³²

Diğer yandan edebiyat araştırmaları için önemli kaynaklardan olan ve antoloji mahiyetinde eserler sınıfına dâhil edebileceğimiz şiir mecmualarının bir kısmının yalnızca na'tlara hasredilmesi ile başarılı kabul edilen veya şöhret kazanmış na'tların bir araya getirildiği "nu'ût mecmuaları"nın mevcudiyeti de, na'tların edebiyatımızdaki müstesna yerine işaret etmektedir. On altı ve on yedi ile kısmen de on sekizinci yüzyıl şairlerinin na'tlarına yer veren bu mecmualardan en hacimlisi ve nüshalarının varlığıyla yaygınlığını tespit edebildiğimiz değerli bir örneği; Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Bölümü'nde 1210 numarayla kayıtlı olan eserdir. Abdülbâkî adlı şahsın tertiplemediği bu mecmuada elli iki şaire ait yüz üç na't mevcuttur.

Klasik edebiyatımızdaki binlerce na't arasında şöhreti veya tesiriyle doruğa ulaşanları belirtmek gerekirse; ilk sırayı Fuzûlî'nin;

Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlara su

Kim bu denli dutuşan odlara kılmaz çâre su

matlalı "Su Kasidesi"ne, ikinci sırayı Şeyh Gâlib'in;

Sultân-ı rusül şâh-ı mümeccedsin efendim

Bî-çârelere devlet-i sermedsin efendim

Dîvân-ı İlâhîde ser-âmedsin efendim

Menşûr-ı "le-amrük"le mü'eyyedsin efendim

Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammedsin efendim

Hakdan bize sultân-ı mü'eyyedsin efendim

³¹ Bilgi için bk. E. Yeniterzi, age, s. 18.

³² Bilgi için bk. E. Yeniterzi, age, s. 89.

bendiyle başlayan müseddes-i mütekerrir şeklindeki na'tına ve üçüncü sırayı da Fehîm-i Kadîm'in daha çok edebî muhitlerde ün kazanan; Yahyâ Nazîm, Vahîd Mahtûmî, Neşâtî, Şeyh Gâlib ve İzzet Molla gibi şairler tarafından tanzir edilen;

Mihr ü meh kim devr iderler âlemi her rûz u şeb

Devr-i nâ-hemvâr-ı eflâke gülerler rûz u şeb

matlarıyla başlayan “rûz u şeb” redifli na'tına vermek mümkündür. Ayrıca Nâbî'nin hac yolculuğunda Medine'ye giderken muhtemelen o anda irticâlen söylediği;

Sakin terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâdur bu

Nazargâh-ı İlâhîdür makâm-ı Mustafâdur bu

mısralarıyla başlayan gazeli de farklı bir kudsiyet ve şöhrete sahiptir. Rivayete göre Nâbî, gecenin ilerlemiş bir saatinde Medine'ye yaklaşırken arabada devlet ricalinden bir zatın ayaklarını Medine'ye doğru uzatmış hâlde uyumasını Hz. Peygamber'e ve Ravza-i Mutahhara'ya saygısızlık telakki etmiş, gayri ihtiyarî bu gazel dudaklarından dökülmüş; şehre girerken Mescid-i Nebî'nin bütün minarelerinde müezzinlerin ezandan önce bu na'tı terennüm ettiklerini duymuş, Hz. Peygamber'in müezzinlere rüyalarında bu na't-ı şerîfi okumalarını tavsiye ettiğini öğrenmiştir.³³ Bu rivayet dolayısıyla Nâbî'nin ermiş olduğuna inanılmış, doğum yeri olan Urfa'da Cuma geceleri veya sabah ezanlarından önce bu na'tın okunması uzun süre yaşatılan bir gelenek olmuştur.

Anadolu sahasında on üçüncü yüzyılda ilk örnekleri verilmeye başlanan ve klasik şiirimizde gelenek hâlinde yaygınlığı devam ettirilen na'tlar; on dokuzuncu yüzyılda Tanzimat'ın ilânıyla başlayıp günümüze kadar uzanan ve daha çok batı kültürünün tesiriyle gelişen edebiyatımızda da canlılığını korumuştur. Ziya Paşa, Muallim Naci, Makbule Leman, İsmail Safa, Mahmud Celâleddin Paşa. Recâzade Mahmud Ekrem, Trabzonlu Muallim Cûdî, Mehmed Akif Ersoy, Ali Ekrem Bolayır, Yaman Dede, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, Yahya Kemal Beyatlı, Kemal Edip Kürkçüoğlu, Faruk Kadri Timurtaş, Enver Tuncalp, Abdullah Öztemiz Hacitahiroğlu, Feyzi Halıcı, Sezai Karakoç, Ali Ulvi Kurucu, Ahmet Efe, Muhsin İlyas Subaşı, Mustafa Ruhî Şirin ve adını belirtmediğimiz daha birçok şair na't zincirini devam ettirmişlerdir.³⁴

Türkiye Diyanet Vakfının 3 Ekim 1990 tarihinde Kutlu Doğum Haftasının açılışında sonucunu ilân ettiği, ilk üç dereceyi Nurullah Genç, Şükrü Karaca ve Fatih Okumuş'un aldığı Na't-ı Şerif Yarışmasına 2500 adet şiirin gönderilmesi de; Türklerin gönlündeki Peygamber

³³ Abdülkadir Karahan, *Nâbî*, Ankara, 1987, s. 10-11.

³⁴ Bilgi için bk. E. Yeniterzi, age, s. 67-69; Emine Yeniterzi, *Türk Edebiyatında Na'tlar (Antoloji)*, Ankara, 1993.

sevgisi ve edebî zevki içinde na'rlara verdiği müstesna yer için benzersiz bir tablo oluşturmaktadır.³⁵

Sonuç olarak rahatlıkla ifade edebiliriz ki; Hz. Peygamber'e duyulan samimî sevginin göstergesi kabul edilen, başta na'rlar olmak üzere onunla ilgili türler dolayısıyla, bütün dünya edebiyatlarında istisnasız başka hiçbir şahıs, hiçbir din veya müessese etrafında böyle asırlar boyunca devam eden zengin bir edebiyat teşekkül etmemiştir. Türk edebiyatı Peygamber konulu sayısız örnekle başta gelirken, na'rlar da edebiyatımızın en yaygın türü olmanın haklı unvanına sahiptir.

³⁵ Bu yarışmaya gönderilen ve takdir sırasında ilk yüze giren şiirler yayımlanmıştır: **Günümüz Dilinden Hz. Peygamber'e Naatlar**, Ankara, 1991.